

Medlemsblad för

Dalarö Hembygdsförening

Årgång 20 Nummer 2

Juni 2017

Föreningens ändamål

är att värna om hembygdsens miljö och kulturarv och föra detta vidare till kommande generationer

**Håll koll på anslags-
tavlor och hemsida
för föreningens ar-
rangemang!**

Ur innehållet i det här
numret

Sommarprogram	1
Årsmötesrapport	1
Sjolyckan	2+3
Optisk telegraf	4

Nästa nummer utkommer
september 2017

Manusstopp 15 augusti

Ur innehållet:
Dalarö förr och nu
Sommarens händelser

Populära promenader återkommer

Under en följd av år har hembygdsföreningen, med Hanninge Kultur som medarrangör, genomfört en serie guidade vandringar på Dalarö under sommaren. Promenaderna har lockat många deltagare och fler väntas i år. Det är Gurli Malmsten som med sina gedigna kunskaper bjuder deltagarna på underhållande information under tre olika ämnen: Dalarös historia, Konstnärer på Dalarö och August Strindbergs liv på Dalarö. Så här ser årets sommarprogram ut:

Lördagen den 8 juli kl 10.15

Historisk Dalarövandring

Samling kl 10.15 utanför Tullhuset på Dalarö.

Lördagen den 19 augusti kl 10.15

Strindbergsvandring

Samling kl 10.15 utanför Tullhuset på Dalarö

Lördagen den 22 juli kl 10.15

Konstnärernas Dalarö

Samling kl 10.15 på Dalarö torg

Vandringarna tar ca 1,5 timme och kostar 30 kronor per deltagare.

Gratis för medlemmar i Dalarö hembygdsförening.

Kort rapport från årsmötet

Den 2 april avhölls det ordinarie årsmötet i föreningen på Tullhuset med ett stort antal deltagare. Som brukligt inleddes mötet med en gästföreläsare. I år höll Karin Aspberg ett uppskattat föredrag till bilder om Sandemars slott.

Vid årsmötet kunde konstateras att föreningens medlemsantal ligger stabilt med en svag ökning och att föreningens ekonomi är god. Ny i styrelsen som suppleant blev Anders Bengtsson. Inger Lindström hade av sagt sig omval efter att ha flyttat från Dalarö.

Redaktion för Dalaröshimmyn

Björn Åkerblom, ansvarig utgivare
Odinsvägen 21, 137 70 Dalarö
Tel 501 501 00.
E-post: bjorn.akerblom@telia.com

Gösta Maijgren, redaktion
Birkavägen 5, 137 70 Dalarö
Tel 501 503 10.

E-post: g.maijgren@telia.com

Dalarö förr och nu

Katastrofen vid Dalarö år 1917

100 år har förflutit sedan ovanstående rubrik fanns i DN den 1 augusti 1917. En svår kollision som inträffade vid midnatt 31/7 mellan ångfartygen *Ingrid Horn* och *Bergvik* tog tjugo sjömäns liv varav två lotsars liv. Hur kunde det gå så illa?

Det pågick ett intensivt handelskrig längs den svenska kusten. Ryska och brittiska ubåtar försökte stoppa den tyska malmtrafiken inom svenskt sjöterritorium. Ubåtarna opererade från baser på Åland och minfält fanns i Ålandshav och utanför den svenska tremilsgränsen. Risken för drivande minor var stor. Handelssjöfarten tvingades välja inomskärsleden genom Öregrunds och Stockholms skärgård. Detta medförde en drastisk förändring av arbetssituationen vid lotsplatserna Öregrund, Svartklubben, Arholma, Furusund, Dalarö och Landsort.

År 1916 var trafiken mycket intensiv, då utfördes över 3000 lotsningar jämfört med några år efter kriget ca 800. Lotsar från Sandhamn och Mälaren måste snabbutbildades men det blev ändå en synnerligen arbetsam period för lotsarna i Stockholms skärgård.

s/s *Ingrid Horn* och s/s *Bergvik*

Bergvik tog lots vid Landsort klockan 21.55 den 30 juli. Hon var på nordgående. Lots var Axel Berglund från Landsort. Resan var helt normal fram till midnatt, då fyren Lilla Rotholmen passerades. Natten var mörk och mycket disig och fyren var svår att se. Fartyget gick med full fart, 9-9,5 knop. Förstestyrman Sigfrid Lindberg gjorde vid midnatt anmärkningen "disigt" i dagboken. Strax därefter kallades kapten J. Lindh till bryggan som hade tagit sig en kort sömn. Han ville bli väckt i närheten av Dalarö.

Just då upptäckte lotsen ett svagt vitt sken från en lanterna föröver, några grader om babord. Lotsen

gav då omedelbart order om halv fart. *Bergvik* befann sig då mitt mellan Johannisgrundet och Ersholmens södra udde. Kapten och lotsen Berglund bedömde efter granskning i kikare att då inga sidolanternor syntes och ljuset befanns sig i samma riktning måste ljuset komma från en ankarliggare. Efter detta konstaterande kommenderade lotsen något babord hän för att komma mellan Toklo och ankarliggaren.

Ingrid Horn, med full last av järnmalm från Luleå var på sydgående förd av kapten Holz. Lotsen John Sjöblom hade tjänstgjort från Furusund och lotsbyte skulle ske midnatt i Dalarö. Där skulle lotsarna Frans August Ögren och Hilmer Engström ta över en så kallad returlotsning till Landsort. Det framkom senare i sjöförklaringen att John Sjöblom hade efter tändningen av lanternorna påpekat att de lyste dåligt eller inte alls. Och en översyn gjordes då. Styrmannen nämnde att den tilldelade lysfotogenen var av sämsta tänkbara kvalité som skapade slagg och sotbildning. Med dessa dåliga förutsättningar fortsatt *Ingrid Horn* sin färd söderut förbi Dalarö skans.

Sammanstötningen

Bergvik: Omkring klockan 00.20, då fartyget var tvärs Ersholmen upptäcktes från bryggan det svaga vita ljus tätt om babord. Fyren Kycklingen, omedelbart norr om Toklohålet, var släckt. Kapten frågade lotsen om det var vanligt att fartyg ankrade vid Toklohålet. Berglund svarade då att fartyg ankrade överallt där i trakten men att ankarliggare ej låg i själva Toklohålet, utan norr därom.

Bergvik, ett svenskt ångfartyg, byggd 1916, längd= 71 m, bredd= 11,5 m.

Ingrid Horn, ett tyskt ångfartyg, byggd 1901, längd= 89 m, bredd=12,6 m.

Kapten slog "sakta fart" i maskin. Samtidigt blev ett svagt rött ljus synligt från det fartyg man bedömt vara en ankarliggare. Fartyget (*Ingrid Horn*) syntes då gira styrbord. Det stod omedelbart klart att en kollision var oundviklig. Kapten slog omedelbart "full back" i maskin, och blåste backsignal.

Det andra fartyget svarade med styrbordssignal. Inom ca en och en halv minut inträffade en våldsamt kollision. *Bergvik* rände stäven ca tre meter snett in i det andra fartyget, strax för om bryggan på babordssidan i en 45 graders vinkel från stäven räknat.

Maskinen stoppades. Samstämmiga uppgifter från *Bergviks* besättning gör gällande att de ej såg någon människa på det andra fartygets däck, innan fartygen gled isär. Hundskall och högljudda ord på tyska hann man dock uppfatta, innan det andra fartyget sjönk. Lotsen Berglund förklarade på sjöförhöret att han såg *Ingrid Horns* propeller fortfarande arbeta innan fartyget sjönk på ett par minuter.

Efter sammanstötningen

Bergvik ankrade på olycksplatsen. Hela besättningen beordrades till livbåtarna, som redan var utsvängda på grund av det rådande kriget. Båtarna sjösattes och roddes skyndsamt under styrmännens befäl runt på olycksplatsen. Där letade de under en timme efter överlevande.

En enda man bärgades i sina underkläder, den tyske matrosen Heinrich Kalm bosatt i Hamburg, 20 år, och han berättar:

Natten mellan den 30 och 31 juli gick Kalms 8-12 vakten. Vädret hade varit disigt och sikten dålig. Vid 21.30-tiden hade hans vaktkamrat Schwighoffer gjort i ordning de fem fotogenlanternorna och placerat ut dessa på sina platser. Vid olyckstillfället låg Kalms och sov i skansen. Han väcktes av den starka stöten vid kollisionen som skakade hela ångfartyget. Något ljus fanns inte i skansen. Fartygets lampor hade inte blivit fyllda under de tre sista dygnen på grund av fotogenbrist ombord. Kalms, som bara var klädd i underkläder rusade i största hast upp på däck kastade sig i sjön. Hans första tanke var att fartyget gått på en mina eller blivit torpederad. Han behövde ej ligga så länge i vattnet innan han togs upp av en av livbåtarna från *Bergvik*. Ombord i *Bergvik* blev han omhändertagen på bästa sätt.

Sjöförklaringen

Ingrid Horns sjöförklaring avhölls inför Stockholms rådhusrätt den 27 oktober 1917. Då endast matrosen Kalms och lotsen John Sjöblom, som lotsat *Ingrid Horn* från Furusund till Dalarö olyckskvällen, fanns att höra blev förhandlingen kort. Matrosen Kalms förklarade inför

rätten att när *Ingrid Horn* avgått från Luleå den 26 juli, återstod 30 liter fotogen ombord. Fotogenet hade uppmätts av förstestyrmannen Möller och båtmannen Rodhe. De hade bedömt att det skulle räcka till Tyskland och åter till Sverige. Kalms förklarade också att lanternorna hållits brinnande och trimmade när fartyget var under gång och det var mörkt. Lotsen John Sjöblom berättade att fartygets lanternor tänts och placerats ut på sina platser, när fartyget passerade fyren Sandö sugga (syd om Grinda). Vidare hade Sjöblom observerat att vakthavande styrmannen tagit in lanternorna vid passage av fyren Kofoten. Han hade även putsat glaset och trimmat fartygens sidolaternor.

Den 30 augusti lämnar sjöåklagaren, placerad vid Kungliga Kommerskollegium, sin slutrapport. Hans bedömning är att *Ingrid Horns* bristfälliga lanternföring i hög grad bidragit till att olyckshändelsen inträffat. Misstanke om brott föreligger ej mot någon överlevande.

Omkomna lotsar: lotsförmannen vid Mälarens lotsplats, August Ögren, (1871-1917). Tjänstgjorde under första världskriget på Landsort som förstärkning.

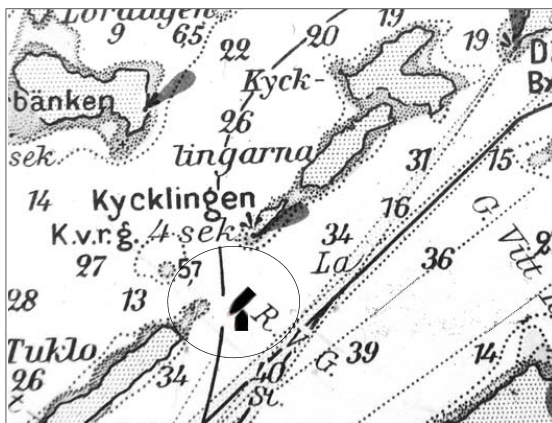
Mästerlotsen Hilmer Engström, (1875-1917). Född på Landsort, fadern fyrvaktare.

Denna gravsten restes på Dalarö begravningsplats till minne av fartyget Ingrid Horns förlisning. Samtliga namn är angivna på stenen.

Denna gravsten restes på Dalarö begravningsplats till minne av fartyget Ingrid Horns förlisning. Samtliga namn är angivna på stenen.

Text om denna sjöolycka bygger dels på en utförligare redogörelse från boken "På grund - förlist" och från DN-reportage 1917.

OPTISKA TELEGRAFEN PÅ SMÅDALARÖ

Mellan 1836 och 1869 fanns det en optisk telegraf på Smådalarö. Terrängen omkring Smådalarö vållade stora svårigheter för placeringen av den optiska telegrafens. Den låg därför på olika platser på Smådalarö. Med säkerhet vet vi att sista platsen var på Telegrafberget. Se kartan.

Optiska telegrafens konstruerades 1792 av fransmannen Claude Chappe och förbättrades sedan av svensken A.N. Edelcrantz. Hans telegraf bestod av nio fällbara luckor i tre rader, som med hjälp av linor kunde ställas i öppet eller stängt läge och genom olika luckvariationer kunde sända 1024 olika signaler (tal).

Översta raden bestod av 1:or, mellersta raden 2:or och tredje raden 4:or. Om den tionde luckan ovanför de tre raderna ställdes vertikalt kunde talet dubblas. Man summerade luckorna lodrätt så man fick en signal (summa). Dessa signaler/summer avlästes med kikare vid nästa station i en kedja. Signalerna kunde sedan översättas till ord via en signaltabell.

Telegrafens ingick i Södra linjen:

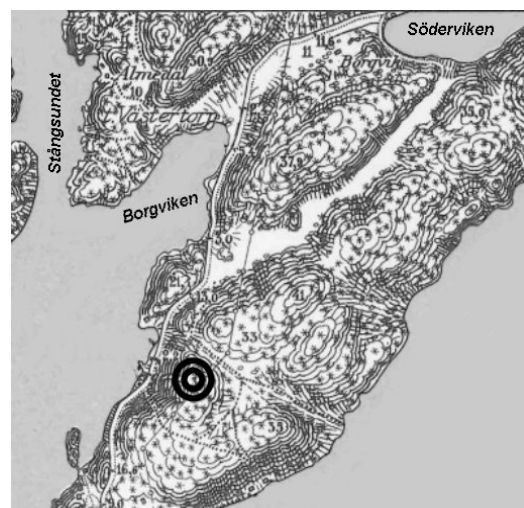
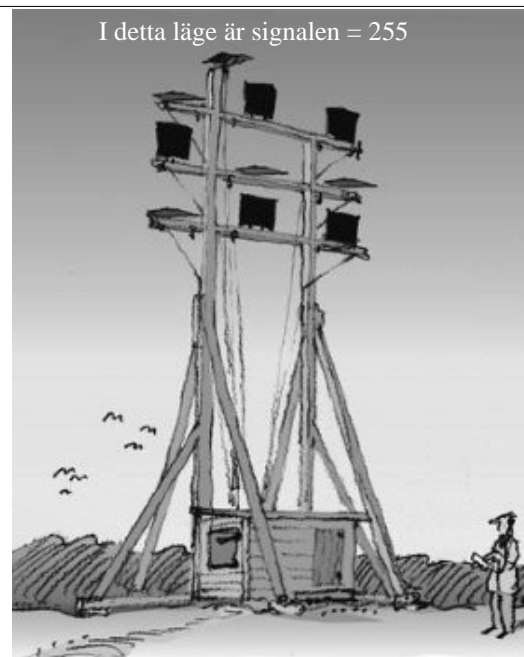
Galtberget, Älta – Trindtorp - Smådalarö - Dalarö skans - Ornö-Älvsnabben Nynäs - Landsort.

Avståndet mellan stationerna var normalt inte längre än 14 km. Telegrafnätet i Stockholms skärgård bestod av 43 stationer och meddelanden kunde snabbt skickas ut. Från Stockholm till Furusund tog det 7 minuter med lika många stationer.

Till en början fick personalen sköta stationerna i ur och skur utan möjlighet till skydd för regn, blåst och kyla. Efter 1810 försågs telegraferna med små hytter, som skulle vara fönsterlösa för att ljus utifrån inte skulle försvåra kikarspaning.

På 1850-talet började de optiska telegraferna ersättas av elektriska telegrafer. Den sista optiska telegrafens upphörde 1881.

Ovanstående är hämtat från DHF:s cirkel om Smådalarö. Det finns mycket utförligare information om detta revolutionerande sätt att snabbt skicka meddelanden. Meddela oss så sänder vi en pdf.

Dalarö för Integration söker bilder från hösten 1944 när de baltiska flyktingarna kom till Stockholms skärgård och Dalarö. Har du bildmaterial eller något skriftligt material så hör av

*Ilon Wiklands symbol
"Uppbrott och hemkomst"
från år 2004 finns i Tullhusparken.*

dig! Vi kommer att scanna in materialet och sedan återlämna det - eller om du vill - lämna till hembygdsföreningens samlingar.

Vi vill göra en utställning som ska finnas i våra lokaler i Dalarö Tullhus. Har du berättelser, personliga minnen, kunskaper om hur mottagandet såg ut, så hör också av dig. Vi är intresserade och vill dokumentera hur befolkningen gjorde för att klara av att ta emot så många, det finns mycket att lära från det.

Styrelsen önskar medlemmarna en trevlig sommar!

Studieförbundet Sensus, Stockholm, ger ekonomiskt stöd till vår cirkelverksamhet

dalarö
hembygdsförening

Manuskript och bilder skickas till Björn Åkerblom, Odinsvägen 21 137 70 Dalarö